

K.Prunskienė. 1991 – 2010 metai: tarp laimėjimų ir nusivylimų

Ištrauka iš rengiamos pirmosios Vyriausybės knygos

Dvidešimt Nepriklausomybės metų nebuvo tokie, kokių tikėjosi tauta. Lietuva netapo tokia, kokią mes norėjome ateityje matyti, kai apie ją iškilmingai kalbėjome Sąjūdžio mitinguose. Mes troškėme troškome kuo greičiau atsikratyti smurtingo išorės jėgų diktato, bet apie vidaus pavojus dažnas nė nesusimąstėme, save vertinome pernelyg idealistiškai. Tuo tarpu grėsmės, glūdinčias mummyse pačiuose, buvo galima įžvelgti jau pirmaisiais valstybės atkūrimo metais. Partinė ar kitokia grupinė priklausomybė ir siekiai, savanaudiški asmeniniai interesai greitai ėmė vis labiau gožti bendrus tautos ir valstybės interesus. Konkurencija dėl vietos „po saule“, politinių, verslo grupių ir netgi visuomeninių organizacijų susipriešinimas palaipsniui užgožė tai, kas mus jungė Baltijos kelyje. Tautos vienybės galia, kaip išlikimo ir stiprėjimo garantas, ėmė silpti, ji liko beveik tik kaip gražus Lietuvos himno akordas.

1992 m. rudenį Seimo rinkimuose nusprendžiau nedalyvauti. Buvau stipriai nusivylusi politika ir dauguma tų, su kuriais į ją ėjome. Buvo ir konkrečių priežasčių. Reakcinių iš Maskvos valdomų komunistinių jėgų 1990 m. pradėtas mano persekiojimas įgavo naujų nuodingų galių, kai jam talkinti ir tuo savo tikslais naudotis ėmė vidinės politinės grupės, visų pirma – V. Landsbergis ir jo aplinka. Buvo galima matyti, kad žmonės to nepriima, kad paties Landsbergio ir jo talkininkų reitingai krinta, tačiau su kuo, eidama į rinkimus, tuomet galėjau prasmingai vienytis? Vargu ar galėjau tikėtis, kad laimės ne rėksminga, intrigantiška ir paviršutiniška, o taikinga, telkianti ir kompetentinga politika bei jai atstovaujanti politinė jėga. Bandytas įtikinti centristus ir socialdemokratų (jie dar nebuvo susivieniję su LDDP), kad priimtų A. Brazausko vadovaujamos LDDP siūlymą sudaryti bendrą sąrašą, buvo nevaisingas. Mes su Algiu Krupavičiumi, Petru Vaitiekūnu tokias pastangas dėjome ir gerokai nusivylėme. Su ekskomunistais šios dvi jėgos nenorėjo „susidėti“, gal drovėjosi tautos. Bet tauta pati pasirinko LDDP, atiduodama jai daugiau nei pusę savo balsų. Jei kitos dvi politinės jėgos būtų ėjusios į rinkimus bendru sąrašu, niekas net nebūtų įspėjęs – kuri iš jų stipriausia. Politinė švytuoklė nebūtų mostelėjusi atgal į kairę, nors jau ir nesovietinę.

Manau, kad būtent tuomet centras ilgam prarado šansą sustiprinti savo vietą politinėje erdvėje, o nuo to laiko atsirado stiprėjančios pretenzijos dviem tuometėms partijoms: LDDP (nuo 2001 m. jai susivienijus su LSDP – LSDP) ir Konservatorių partijai (nuo 2008 m. Tėvynės sąjunga – Lietuvos krikščionys demokratai) puoselėti dvipartinę pseudodemokratiją. Nuo tol vyriausybės sudaromos vienu ar kitu daugumos, nors pastarąjį dešimtmetį tai vyksta pasitelkiant ir keletą kitų mažesnių partijų. Iki 2010 m. metodiškai buvo puoselėjamas mitas apie tokio modelio privalumus ir monopolinę teisę tapti absoliučiu, nes, matote, jis politinės struktūros požiūriu artina Lietuvą prie JAV politinės sistemos. Kas galbūt tinka Amerikai, nebūtinai tinka Lietuvai, ypač dabar, kai demokratinės vertybės ir tradicijos dar tik bręsta, patirdamos įvairias deformacijas ir netgi tapdamos savo priešybe. Antai, į valdžią atėjus konservatoriams, valstybės institucijose atliekamas

pareigūnų valymas partiniu principu. Nesi konservatorius – eik lauk. Apie kompetenciją ir atsakomybę tuomet nekalbama.

Nusivylusi politika negalėjau, neleidau sau nusivilti tauta. Tauta yra tokia, kokią ją suformavo likimas. Vienybės, deja, mums užteko tik laisvės vėliavai pakelti, o per kasdienybę ją nešti pritrūko. Norėčiau matyti mūsų tautą įžvalgesnę, pastovesnę, aktyvesnę ne tik privačiame, bet ir valstybės gyvenime, mažiau dejuojančią ir ne tokią pavydžią kaimyno ar brolio sėkmei. Norėčiau turėti daugiau gebėjimų įkvėpti žmonėms optimizmo, pasitikėjimo kitais ir savo pačių jėgomis; tauraus, nerėksmingo patriotizmo, meilės savo kraštui, nešančios šviesą ir gėrį, o ne skleidžiančios pyktį ir agresiją.

Politika man visada buvo ir liks ne kova dėl valdžios, o valstybės kūrimo ir stiprinimo strategija bei jos įgyvendinimo būdas. Todėl ir mano politinė veikla neatsiejama nuo mokslinio darbo bei visuomeninės ir tarptautinės veiklos. Lygiai taip pat ir mokslinė bei visuomeninė veikla dauguma atvejų savo visavertystę įgyja tuomet, kai tampa tarptautine.

Mano politinį aktyvumą visada lydėjo mokslinė, publicistinė, visuomeninė, kultūrinė ir humanitarinė veikla. Labiausiai marga, ypač tarptautiniu požiūriu, mano veikla tapo po atsistatydinimo iš premjerės pareigų. Buvau plačiai žinoma ir turėjau per eilę metų įgytą svarų nevienadienį, poste nepalikta autoritetą. Šioje knygoje net nebandysiu išvardyti įvairiapusiškos veiklos konkrečių darbų, jų rezultatų, net ir tų, kuriuos mano oponentai arba pasisavina, arba stengiasi suniekinti.

Pasitraukusi iš Vyriausybės, įkūriau Lietuvos – Europos institutą (LEI) ir individualią įmonę – K. Prunskienės konsultacinę firmą. Kartu su politologu dr. Algiu Krupavičiumi nuo 1992 m. leidome mėnesinį LEI leidinį anglų kalba “Lithuania today: politics and economy”. Tai buvo tuomet vienintelis anglų kalba leidžiamas nespalvotas žurnalas, kurį prenumeravo daugelis Vakarų šalių parlamentų ir kitų institucijų, mokslo įstaigų bei Lietuvos ambasadų. Po 5 metų, 1997-aisiais, kai konservatorių – krikdemų valdoma Užsienio reikalų ministerija nepaisydama ambasadų pageidavimų atsisakė leidinio prenumeratos, o aš privačiai jau nebepajėgiau jo finansuoti, leidinio publikavimą teko nutraukti. Bet jis padarė savo darbą – net daugiau nei penkerius metus užpildė informacijos apie Lietuvą stygių Vakaruose. Vėliau pasirodė daug kitų leidinių, spalvotų žurnalų, brošiūrų. Aš ir pati išleidau ne vieną knygą vokiečių ir anglų kalbomis.

Daug dirbau su Vakarų ir Rytų Europos šalimis rengiant LEI forumus Lietuvoje ir mums dalyvaujant kitų šalių politiniuose, ekonominiuose, kultūriniuose forumuose. Į mano organizuotas konferencijas atvykdavo keliolikos valstybių aukšto politinio, mokslinio ir kitokio profesinio rango atstovų iš Vakarų ir Rytų. Šiuos renginius rėmė Vokietijos FR fondai ir kitos institucijos, ES PHARE, NATO mokslo programa bei kiti rėmėjai, taip pat ir Lietuvos vietiniai.

1991–1994 m. buvau pakviesta Europos politinių studijų centro konsultacinės tarybos nare. Šis centras veikė Briuselyje ir buvo sutelkęs nemažai tarptautine veikla užsiimančių valdžios bei visuomenės veikėjų aktualioms tarptautinėms temoms, tarp jų ypač posocialistinių šalių tolesnei raidai, svarstyti. Vėliau tokio pobūdžio veikla perėjo į kitos naujai įsisteigusios panašios organizacijos rėmus, tai yra – į Tarptautinio ekonominių reformų ir bendradarbiavimo komiteto

Bonoje, veikusio 1993–1996 m., kurio narė visą tą laiką buvau ir jo posėdžiuose esu dariusi ne vieną pranešimą. Nuo 1998 m. buvau pakviesta į Valstybių parlamentinių lyderių Tarybos narius, tapau jos Europos padalinio valdybos nare, o 2006–2007 m. buvau jos pirmininkė, surengiau sesijas Berlyne ir Vilniuje. Ypač sėkmingai praėjo 2007 m. liepą keturių dienų Transatlantis forumas Vilniuje „Lietuva istorinės kaimynystės kontekste“. Viso čia neišvardysi. Vien per Lietuvos–Europos instituto programas surengta apie 15 tarptautinių konferencijų įvairiausiomis politinių ir ekonominių reformų bei tarptautinio bendradarbiavimo temomis.

1993 m. specialaus svečio teisėmis buvau daug kartų kviečiama dalyvauti Tarptautinės veiklos tarybos (IAC) sesijose. Jai tuo metu vadovavo buvęs Vokietijos FR Kancleris Helmutas Šmidtas. Pirmąjį pranešimą šioje organizacijoje dariau Šanchajuje kartu su kitais dviem pranešėjais: V. Giscard d'Estenu (Prancūzija) ir H. A. Kissinger'iu (JAV). Mūsų bendra tema buvo „TSRS subyrėjimas ir jo pasekmės pasauliui“. Iš buvusios TSRS į šią didžiausių pasaulio šalių buvusių prezidentų ir premjerų organizaciją buvo įtrauktas ir Michailas Gorbačiovas, bet kažkodėl renginiuose paprastai nedalyvaudavo. Trijų dienų sesijose Kinijoje, Vokietijoje, Suomijoje ir kitose šalyse buvę valstybių vadovai prasmingai „įdarbindavo“ savo išmintį ir patirtį aktualioms žmonijos problemoms svarstyti. Esu dėkinga likimui ir valstybių lyderiams, kurių pasirinkimo dėka eilę metų turėjau galimybę toliau tobulinti savo žinias ir kaupti patirtį. Gaila tik, kad mano šalyje žinios, patirtis ir gebėjimai nėra laikomi didele vertybe, jie netampa pareikalauti, nėra „paklausūs“, juo labiau – efektyviai „įdarbinti“.

To laikotarpio mano mokslinių ir publicistinių darbų sąrašas netrumpas. Keliolika knygų, tarp jų ir vokiečių, anglų bei rusų kalbomis. Keli tūkstančiai straipsnių ir interviu užsienio ir nacionaliniuose leidiniuose. Čia paminėsiu tik keliolika knygų, parašytų nepriklausomybės metais:

Gintarinės ledi išpažintis. Vilnius: Politika, 1991, apimtis - 158 puslapiai.

Leben für Litauen. Frankfurt/Main; Berlin; Ullstein, 1992, - 240 p.

Užkulisiai. Vilnius: Politika, 1992, - 80 p.

Iššūkis drakonui. Kaunas: Europa, 1992, - 112 p.

Išsivadavimo kaina. Vilnius: Politika, 1993, - 192 p.

Laisvėjimo ir permainų metai. Vilnius: Viltis, 1995, - 135 p.

Markt Baltikum: Geschäfts- und Investitionsratgeber für die Praxis. Freiburg, Berlin: Rudolf Haufe Verlag, 1995, - 225 p.

Science and Technology policy of the Baltic States and International Co-operation. Ed. by K. Prunskienė, E. Altvater. Dordrecht, Boston, London: Kluwer Academic Publishers, 1996, - 154 p.

Transformation, Co-operation, and Conversion. Ed. by K. Prunskienė, E. Altvater. Dordrecht, Boston, London: Kluwer Academic Publishers, 1996, - 146 p.

Intellectual Property Rights in Central and Eastern Europe: The Creation of Favourable Legal and Market Preconditions. (NATO ASI Series 4: *Science and technology Policy*. Vol. 25). Ed. by K. Prunskienė, E. Altvater. Amsterdam: IOS Press, Ohmsha, 1998, - 188 p.

Lietuvos Moterys. Albumas. 2002, - 265 p

K. Prunskienė. ***Apie dabartį ir ateitį.*** Vilnius: Trys žvaigždutės, 2004, - 40 p

Paskutiniuosius penkerius metus (2005–2009 m.) knygas daugiausia rašiau su bendraautoriais (pirmosios Vyriausybės nariais, Sąjūdžio bendražygiais, Lietuvos ir užsienio mokslininkais), rengiau strateginius dokumentus (13-osios ir 14-osios vyriausybės, Žemės ūkio ministerijos – Kaimo ir Maisto sektoriaus plėtros ir kt.) bei daugybę straipsnių ir pranešimų konferencijoms. Kaip ir premjerystės laikais, teberašau pati, kalbu savo mintimis, nesinaudoju gatavais, patarėjų paruoštais tekstais, o tribūnose – dažniausiai ir jokiais išankstiniais tekstais. Niekada nei aš pati, nei kas nors kitas nesudarys viso mano darbų bibliografijos sąrašo, bet to ir nelaikau problema.

Per savo tarptautinę veiklą, besitęsiančią jau beveik trys dešimtmečiai, šimtams žmonių užtikrinau kelerių metų ar mėnesių studijas, tobulinimosi kursus, praktiką aukštosiose mokyklose, valstybinėse politinėse ir įvairiose ūkinėse struktūrose bei tarptautinių mainų ilgamečius projektus, apie kurių iniciatorių jų dalyviai jau ir nežino. Daugiausia tokių ryšių užmegzta su Vokietija. Su šia šalimi nuo pat pirmosios pažinties mane sieja ypač glaudūs ryšiai. Su Vokietijos partneriais lengva bendradarbiauti. Jie patys yra dalykiški ir punktualūs, vertina ir tokias partnerių savybes. Rengdama tarptautines konferencijas ar seminarus Lietuvoje, darydama pranešimus tarptautiniuose forumuose eilėje Vakarų Europos šalių, veddama diskusijas daugelyje Vokietijos Pramonės ir amatų rūmų, kitose šios šalies institucijose, rašydama leidinius ekonomikos temomis Vakarų leidykloms įgydavau daugiau galimybių – patikimos partnerystės ir lėšų savo veiklai toliau plėtoti ir kitiems padėti. Ypač tai pravertė jaunų žmonių išsimokslinimo ir tobulinimosi tikslams, taip pat įvairiai labdarai telkti ir atgabenti.

Mano politinėje ir valstybinėje veikloje reikšmingą vietą užėmė energetika. Dvidešimt metų Vilniaus Universitete ekonomistams dėstytas Pramonės ekonomikos kursas apėmė ir energetikos ekonomiką. Negalėjau nė įsivaizduoti, kad tolimesnis mano likimas taip skaudžiai bus paženklintas energetikos svarbos žyme. Pirmajai vyriausybei teko sunkus iššūkis įveikti 1990 m. sovietinę energetinę blokadą ir pasirūpinti resursais, kad ilgesniam laikui būtų sukaupti rezervai (jais 1991 m. pasinaudojo nepatyrusi G. Vagnoriaus vyriausybė).

1996 m. grįžusi į Seimą, šalia kitų pareigų (darbo Ekonomikos komiteto nare, vadovavimo frakcijai ir partijai) dirbau Ignalinos AE regiono problemų komisijoje, kuriai vadovavau 2000–2004 m. Dėjau maksimalias pastangas, kad Lietuva išliktų atominės energetikos šalimi, kad kuo ilgiau (bent iki 2017 m.) dirbtų abu jos blokai. Pavyko tą temą padaryti gyvą ir reikšmingą, pavyko pakoreguoti energetikos strategiją, numatyti joje atominės energetikos tęstinumą ir stabdymo įsipareigojimus susieti su finansiniu aprūpinimu. Tačiau ankstyvo stabdymo terminus lėmė Lietuvos derybininkų silpnumas ir daugybė kitų interesų, susikertančių su pigios energijos gamyba atominėje elektrinėje. Tai ir dujų tiekėjų bei naftos perdirbėjų grupės, suinteresuotos didinti savo apyvartą ir pajamas, tai ir reaktorių stabdymo techninių projektų vykdytojai, be to, dar ir kitų jėginių (ypač šiluminių) privatizavimo ir nekonkurencinio eksplotavimo entuziastai. Pigią energiją gaminanti atominė elektrinė buvo neįveikiamas konkurentas šių interesų grupių verslo planams ir pelnams. Ignalinos atominė elektrinė neapvylė Lietuvos per energetinę blokadą ir vėliau, deja, Lietuva ją, kartu su tūkstančiais aukštos kvalifikacijos specialistų ir darbuotojų negailėstingai paaukojo. Ir čia kaltas ne tik ES institucijų neįautrumas ir nelankstumas, o mūsų pačių negebėjimas ir nenoras pakovoti dėl

bendro nacionalinio intereso – už didesnę energetinę nepriklausomybę ir pigiausią Europoje elektros energiją žmonių buičiai ir verslui.

Tarp ekonomikos sektorių nuodugniausiai išnagrinėtas ir praktiškai įsisavintas – tai maisto ūkis nuo lauko iki stalo, apimantis žemės ūkį, perdirbimą, realizavimą ir vartojimą. Beje, šį sektorių aš tyrinėjau kaip vieningą visumą, kurią integruoja vartotojo poreikiai ir jų kaita. Tai, kad man likimas lėmė studijas Vakaruose ir ilgamečio mokslinio darbo patirtį pritaikyti aukščiausiu lygiu, t.y. vadovaujant Žemės ūkio ministerijai – yra ir laimė, ir lemtis; kad ir koks sunkus tai buvo darbas, aš džiaugiuosi, kad ilgamečiai tyrimai nebuvo veltui. Juk kiekvienas mokslininkas svajoja savo darbo rezultatus pritaikyti praktikoje, bet ne visada esti lemta. Žinant, kokios margos struktūros ir koks sudėtingas šis ekonomikos sektorius, sunku įsivaizduoti, kaip galima šiais laikais ryžtis tapti ES šalies žemės ūkio (arba tiksliau – kaimo ir maisto ūkio) ministru, neturint specialių strateginių žinių.